

RelBib

Bibliography of the Study of Religion

<https://relbib.de>

Dear reader,

This is a self-archived version of the following article:

Author: Pătru, Alina
Title: "Valențe creatoare ale femininului ancorate în sfera sacrului:
Contextualizări religios-culturale europene și orientale "
Published in: Transilvania: revistă de cultură
Sibiu: Transilvania
Volume: 6
Year: 2021
Pages: 91 - 96
ISSN: 0255-0539

The article is deposited under the terms of the Creative Commons License
[CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

The article is used with permission of [Transilvania](#).

Thank you for supporting Green Open Access.

Your RelBib team

EBERHARD KARLS
UNIVERSITÄT
TÜBINGEN

UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK

VALENȚE CREATOARE ALE FEMININULUI ANCORATE ÎN SFERA SACRULUI. CONTEXTUALIZĂRI RELIGIOS-CULTURALE EUROPENE ȘI ORIENTALE

Alina PĂTRU

Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu
Lucian Blaga University of Sibiu
Personal e-mail: alina.patru@ulbsibiu.ro

CREATIVE POTENTIALITIES OF THE FEMININE ANCHORED IN THE REALM OF THE SACRED.
EUROPEAN AND ORIENTAL RELIGIOUS-CULTURAL CONTEXTUALIZATIONS

Abstract: The paper elaborates on feminine images of the sacred. It aims to show the manner in which feminine specificities are connected to the realm of the sacred within the Eastern Christianity, the ancient Greek religion and in some forms of Hinduism. The emphasis will be placed on the commonalities, as well as the contextual dissimilarities between the different cultural and religious spaces under consideration. The aim of the present paper is to elicit a better understanding of the feminine, along with its creative manifestations, and of the unparalleled complexity of the sacred, as well.

Keywords: the sacred, the feminine, motherhood, maidenhood, Eastern Christian saints, ancient Greek religion, Hinduism, Hindu religions, Shaktism, Kali.

Citation suggestion: Popa, Cristian Ioan. “Cronica unui eșec academic anunțat: între Google Scholar și indicele Hirsch”. *Transilvania*, no. 6 (2021): 91-96.
<https://doi.org/10.51391/trva.2021.06.11>.

Creativitatea este o trăsătură distinctivă a umanului, ea apropiindu-l pe om de divin.¹ Nicio altă entitate din lumea accesibilă senzorial nu împarte cu omul statutul său de creator. Creativitatea este asociată în egală măsură noilor realizări din planul material, celor din zona socialului și operelor artistice, expresii estetice transfigurate ale trăirilor sufletești individuale. Din perspectiva științei moderne a psihologiei, granițele conceptului se largesc: creativitatea este definită drept capacitatea de a găsi soluții noi la probleme deschise², indiferent de ce natură ar fi aceste probleme. Orice sector al vieții devine astfel un teren pe care creativitatea poate și chiar e obligată a se manifesta. Se cuvine astfel ca, în cadrul abordărilor relației dintre om și creativitate, să nu fie pierdute din vedere modurile de expresie creatoare ale femininului. Doar integrându-le pe acestea, imaginea lui anthropos creatorul se desăvârșește, rămânând totuși în continuare imposibil de creionat complet și definitiv.

Contribuția de față își propune să prezinte câteva imagini fundamentale ale femininului creator, din spațiul cultural european și din cel oriental, pentru a reflecta asupra multiplelor căi de expresie creatoare ale sensibilității feminine, dar în același timp și asupra raportului dintre universal și particular în articularea uneia din zonele cele mai naturale, dar și cele mai pline de mister ale umanului. Femininul la care mă voi referi nu este cel al existenței de zi cu zi, femininul concret, ci este femininul prezent în registrul sacralului, transfigurat și idealizat de imaginarul uman creator de conținuturi și idei religioase.³ Faptul că în diferitele spații culturale și religioase de cele mai multe ori nu există un corespondent între bogăția prezenței femininului în sacru și situația concretă a femeii în societate este un aspect care poate fi doar semnalat aici, dar din motive de spațiu nu și dezvoltat așa cum o merită.

Materialul de față propune o abordare din perspectiva normativă a domeniului studiilor religioase, echivalat în

cultura română cu disciplina istoriei și filosofiei religiilor. Respectivul domeniu se definește nu prin restrângerea obiectului cercetării la zona religiilor necreștine, ci prin faptul că operează cu metode științifice proprii, că dezvoltă perspective și unghiuri de vedere particulare asupra obiectului său de studiu, reprezentat de religios în toate manifestările sale și construiește propriile teorii⁴. Orice zonă a religiosului poate fi în centrul atenției acestei discipline, inclusiv propriul spațiu religios. În fond, din perspectiva prezentului material, a face abstracție de figurile reprezentative ale spațiului religios și cultural în care se simt acasă majoritatea absolută a conaționalilor noștri nu este propice liniei argumentative.

Feminin și sacralitate în cadrul creștinismului răsăritean

Din considerentele enunțate mai sus, voi începe prin a semnala că pentru spațiul nostru religios-cultural reprezentative pentru asocierea dintre feminin și sacralitate sunt mai ales imaginea Maicii Domnului și a Sfintei Parascheva. Maica Domnului, cea care singură unește maternitatea cu fecioria, este pentru creștinismul de sorginte veche sinteza idealului de viață morală, de evlavie și dăruire, prin acceptarea deplină a voinței lui Dumnezeu în viața ei, acceptare care se dovedește mântuitoare și pentru cei din jur. În chipul Sfintei Parascheva, evlavia creștinismului răsăritean a transfigurat, printr-un proces de *interpretatio christiana*, figura Venerei. Sfânta Parascheva, numită și Sfânta Vineri, întruchipează puterea erosului feminin direcționată în direcția cea bună, spre cele sfinte, spre Dumnezeu. Povestea vieții Sfintei Parascheva surprinde un aspect din critica creștinismului timpuriu față de imoralitatea zeilor Antichității greco-romane, împreună cu corectivul adus acesteia de religia ce își proclamă fără ezitări superioritatea⁵.

Cele două figuri menționate aici, împreună cu un lung șir de sfinte ce aduc particularizări modelului feminin ideal în viziune creștină, plasează totuși femininul doar în proximitatea sacralului, nu în interioritatea sa. Ele sunt oameni, nu Dumnezeu, și rămân prin aceasta circumscrise zonei creaturalului. Teologia creștină are însă resurse pentru a plasa valorile feminine și în sfera sacralului, fără a-L feminiza prin aceasta în mod nepotrivit pe Dumnezeu. Teologia creației afirmă că orice lucru creat de Dumnezeu bun de pe lumea aceasta este bun pentru că reflectă bunătatea Creatorului⁶, că e legat de El prin rațiunea pentru care a fost creat și care constituie o punte de legătură cu Rațiunea supremă, Logosul divin⁷. Dacă "toată darea cea bună"⁸ își are originea în sacru, atunci acest lucru este valabil și pentru atributele femininului, care nici nu ar putea fi în fond concepute în sfera creaturalului fără un element de raportare în mintea atotcreatoare a lui Dumnezeu. Astfel, ideea de a-L numi pe Dumnezeu Mamă, sau de a-I asocia atribute caracteristice ale femininului, oricât de nefamiliară limbajului nostru comun, nu are de ce să fie privită ca un act eretic în sine, în absența altor determinări care să justifice o asemenea catalogare.

Creativitate și sacralitate feminină în spațiul Greciei antice

Un altul din izvoarele principale ale culturii europene, și anume cultura antică greacă, plasează femininul creator explicit în interiorul sacralului. Modelele creatoare feminine se dezvoltă în gândirea greacă nu în filozofie, ci în mit. Se cuvine a preciza aici că panteonul grecesc reflectă nu doar un echilibru desăvârșit, specific spiritului elin, ci și o mare atenție acordată nuanțelor și o capacitate deosebită de reflexie asupra spiritului uman. Panteonul grec operează cu simetrii și gradații, el surprinde evoluții și transformări. Aspectul feminin își are locul său la nivelul sacralului, pentru că, pentru grecul vechi, zeii sunt predicate, sunt proiecții estetice, ei exprimă toate trăirile omului care se simte copleșit de o forță mult mai mare, de ceva venit de dincolo de el⁹. Astfel, iubirea erotică își are zeița ei și prin aceasta părtășia ei la sacralitate, războiul își are zeul său etc. Aspectul feminin nu este doar prezent la nivelul sacralului, ci e la fel de bine reprezentat ca și pandantul său masculin. Doisprezece zei are panteonul principal, dintre care șase zei și șase zeițe. Dintre cele șase zeițe, trei sunt femei, iar trei sunt fecioare, fiecare dintre ele întruchipând aspecte diferite ale existenței feminine. Între zeițele femei se numără Afrodită, întruchiparea iubitei și a plăcerilor senzuale asociate femininului; Hera, purtătoarea chipului ambivalent al soției, fidelă, dar în același timp posesivă și geloasă; și Demetra, prototipul matern. Gradația este explicită: în ordinea firească a lucrurilor, orice femeie devine întâi iubită, apoi soție și în cele din urmă mamă.

Dacă actul creator al iubitei este localizat la nivelul întâlmirii unificatoare dintre sexe și al atingerii unor experiențe inaccesibile traiului comun, iar soția își aduce aportul creator în menținere, în conservare, în instituționalizare, în cazul maternului creativitatea feminină este de prim-plan. Dimensiunea creațională a femininului se exprimă în primul rând prin matern. Din acest spectru fac parte atât procesul gestației și actul nașterii, cel mai bine ipostaziate de zeițele telurice, precum Gea sau Rhea, însă acestora li se adaugă și imaginea impunătoare a Demetrei, cea în al cărei nume se ascunde designantul matern, care își caută fiica răpită de Hades, investind în acest proces resurse nebănuite. Mitul Demetrei sugerează puterea și determinarea maternă: demersul mamei schimbă cosmosul, creează noi condiții ale existenței universale¹⁰.

În același timp, mitul surprinde aspectul devenirii concentrat la nivelul relației dintre mamă și fiică. Dacă la început e vorba de o unitate primordială, neclintită a celor două entități feminine, în final, după acceptarea soluției de compromis a lui Zeus, ca Persefona să împartă ciclul anului în perioade pe care le petrece alături de mamă și perioade pe care le petrece alături de soț, relația dintre cele două se reasează în mod obligatoriu pe coordonate noi¹¹. În acest sens, elementul central al procesului îl reprezintă acceptarea din partea mamei a noilor realități: profilul generelui, căsătoria și îndepărtarea spațială a fiicei, diminuarea timpului petrecut împreună cu odrasla iubită. Gândirea mitologică greacă reușește astfel să includă și drama soacrei, la fel ca și confruntarea cu sindromul

cuibului gol, între zonele creatoare ale femininului, și chiar să găsească și femeii bătrâne, singure și ursuze un loc între ipostazele sacrului.

Dacă în cazul zeițelor femei este mai ușor de identificat aspectul feminin pe care îl întruchipează fiecare dintre ele, ridicându-l pe treapta sacralității, și fecioria celor trei fecioare comportă reprezentări și mesaje diferite. Fecioarele din panteonul grec restrâns sunt Artemis, Atena și Hestia.

Prin ce e deci diferită fecioria lui Artemis de cea a Atenei sau de a Hestiei? Artemis are o feciorie neliniștită, un zbcium permanent, o relație tensionată cu iubirea erotică și cu sexualitatea. La ea, sexualitatea nu e absentă, însă acesteia nu i se permite să se manifeste, ci, din contră, i se opune o rezistență sălbatică. "Artemis nu are niciun tovarăș. Zeiță fecioară prin excelență, reprezintă fata neatinsă de iubire. De aspectul virginității sale se leagă mai multe povestiri mitologice: a lui Hipolit; a lui Orion, pe care Artemis l-a ucis cu săgețile sale întrucât cutezase să o urmărească; a lui Acteon, pe care zeița l-a transformat într-un cerb întrucât o văzuse când se scălda, ori a lui Siprote care, din același motiv, a fost preschimbat în femeie."¹²

Se simte în Artemis tot zbciumul tinerei fete care descoperă erosul și sexualitatea și pentru început le respinge. Refuzul ei este însă doar o etapă în procesul de acceptare. În figura lui Artemis, spiritul grec surprinde această etapă. Din acest motiv, Artemis, întruchiparea adolescenței, este și protectoarea tinerilor. Etapa de viață întruchipată de ea este una de mare creativitate pentru reprezentatele femininului, ele recreându-se practic pe sine într-o formă nouă prin transformarea căreia în mod firesc și inevitabil i se expun.

În comparație cu fecioria zbciumată a lui Artemis, Atena aduce în fața ochilor noștri o feciorie de o cu totul altă calitate. Atena e un spirit liniștit și solemn, pe care erosul și sexualitatea nu îl ating. Atena e imună față de aceste forme ale trăirii, ea e rațiune pură. Ochiul ei îndreptat asupra lumii nu sesizează componentele ei erotico-sexuale. De aceea, Atena e capabilă să urzească strategii împreună cu eroii războiului troian, sau să susțină statul. Cu totul alte forme de creativitate își au izvorul în acest tip de prezență feminină. Prin felul în care consimte să distribuie rolurile sociale și să configureze piața muncii, societate de astăzi transmite mesajul că o prețuiește în femei cel mai mult pe Atena.

Pe lângă fecioria sexuală a lui Artemis și fecioria nonsexuală a Atenei, mai există și un al treilea tip: fecioria sacră a Hestiei¹³. Vorbim de sacralitate între forme ale sacralității, de un tip de sacru care depășește sacralitatea comună. Hestia este "zeița focului sacru ce ardea pe altarele templelor, și în această calitate participa la sacrificiile oferite celorlalți zei; prima parte a sacrificiilor, indiferent de zeul căruia îi erau destinate, îi era oferită ei"¹⁴. Prin focul sacru de care este nedespărțită, Hestia se află în permanență în centrul sacralității, în starea mistică în care tot restul, orice înclinație emoțională sau trupestă dispăre, împreună cu "toată grija cea lumească"¹⁵. Hestia reprezintă prototipul călugărului, al misticului prin excelență. Lipsesc relatările mitice care să o aibă în centrul acțiunii pe Hestia. Nu e de mirare: călugărul, misticul neangajat în viața socială nu scriu istorie, pentru că istoria rămâne captivă în temporal și temporar. Sau, cel puțin, ei nu

scriu vizibil istoria. Dacă totuși o fac, o fac la un alt nivel, cel al resorturilor interioare ale transformării lumii, nesesezate îndeobște de privitori. Sfântul fără de care nicio cetate nu poate dura¹⁶ își trăiește dimensiunea creatoare a ființei sale prin recrearea permanentă a intimității cu sacrul, iar efectele actelor sale de interioritate se răsfrâng implicit către exterior.

Spiritul Greciei vădește astfel, încă din vremurile străvechi, ale articularilor sale mitologice, o amplă înțelegere a fațetelor femininului, a transformărilor și a tensiunilor creative ale acestuia. Mai mult decât atât: ridicându-le pe toate la treapta sacralității le valorizează la modul absolut, iar făcându-le subiect al istorisirilor mitologice le face accesibile conștiinței colective, configurând structurile fundamentale ale acesteia.

Valențe ale sacrului feminin în hinduism

Un salt din lumea greacă în cea indică ne oferă șansa de a elabora pe scurt asupra diferențelor care decurg din existența unor premise teologice diferite. Se poate constata în religiile hinduse, în comparație cu alte spații religioase, o frecvență sporită a imaginilor feminine ale divinului¹⁷. Centralitatea și complexitatea reprezentărilor feminine ale divinului în șaktism¹⁸, ca și perspectiva samsarei sau a succesiunii de vieți terestre ca urmare a reîncarnărilor sunt în măsură să arunce o lumină nouă asupra femininului creator și a relației sale cu sacralitatea.

Șaktismul este una din cele trei forme principale ale hinduismului clasic alături de vîșnuism și śivaism. Șaktismul se remarcă prin faptul că plasează în mod henoteist în centrul sacralității zeița, așadar sacrul feminin, fie că e vorba de varianta feminină a Unului Suprem (Una Supremă) în sens filozofic, fie că e vorba de atributul dinamic al unui Zeu Suprem masculin, atribut care devine central tocmai datorită dinamismului său, fie de o zeiță autonomă, bună sau înfricoșătoare. De asemenea, în diferitele curente șaktiste zeiței i se atribuie trăsături de caracter și chiar nume diferite: venerabila Sri; fericita Laksmi; Kali cea singeroasă și înfricoșătoare, aducătoare de moarte, întruchipare a mâniei sacrului feminin¹⁹; Śakti, soția lui Śiva, sursa energiei și pandantul dinamic al soțului ei; Durga fecioara "cea greu accesibilă"²⁰, care e totuna cu Brahman; Mahadevi – marea zeiță. O mulțime de aspecte ale existenței feminine se regăsesc în aceste ipostazieri ale sacrului. Comun tuturor versiunilor este faptul că Zeița este văzută ca o putere creatoare universală și ca o Mare Mamă cosmică²¹.

Cea mai uimitoare pentru spiritul european este zeița Kali, cea neagră, reprezentată ades cu limba roșie scoasă, cu sabia în mână, mînjită de sânge, având într-una din mâini un cap pe care tocmai l-a retezat, iar în jurul gâtului o ghirlandă de capete. Această reprezentare a morții este venerată în același timp ca o mamă, gândirea orientală interpretând distrugerea ca fiind un act constitutiv al devenirii, la fel ca și creația și păstrarea. Celebra Trimurti din gândirea hindusă, formată din Brahma, Vișnu și Śiva, nu trebuie înțeleasă ca o treime de zei personali, așa cum au vrut unii teologi creștini să o vadă, nesesezând că nu a fost și nu este adorată ca atare, ci ca o recunoaștere și o reprezentare plastică a adevărului că cele trei momente sunt în egală măsură părți ale procesului

nesfârșit al devenirii. Astfel, moartea este împlânzită prin înțelegerea faptului că în absența distrugerii a ceea ce este vechi și degradat, noul devine imposibil. În felul acesta, imaginea plastică a lui Kali, deși aduce în prim plan un moment de criză, de catastrofă, întruchipează în fond întregul dinamism și întreaga polaritate a vieții, care poartă în sine încă din momentul nașterii germele morții²².

Lirica poetului și sfântului hindus Ramprasad Sen, care a trăit în Bengalul secolului al XVIII-lea (1718/1723-1775), ilustrează perfect modul șaktist de tip bhakti de raportare la Zeiță, în cazul de față la Kali. Voi prelua aici fragmente din două poezii, ilustrative pentru înțelegerea femininului sacru într-o zonă religioasă insuficient și nedeplin receptată de spiritul european.

"I am lying at Thy feet, O Mother, thou dost not look at me even once. / Thou art engrossed in Thy play, O Kali, thou art immersed in Thy thought. / What play dost Thou play on earth, in heaven and hell? / All close their eyes in terror and cry 'Mother!' 'Mother!' grasping Thy feet. / O Mother! Thou has great dissolution in Thy hand; / Shiva lies at Thy feet, absorbed in bliss. / Thou laughest aloud (striking terror); streams of blood flow from Thy limbs. / O Tara, doer of good, the good of all, grantor of safety, O Mother, grant me safety. / O Mother Kali! Take me in Thy arms; / O Mother Kali! Take me in Thy arms. / O Mother! Come now as Tara with a smiling face and clad in white; / As dawn descends on dense darkness of the night. / O Mother! Terrific Kali! I have worshipped Thee alone so long. / My worship is finished; now, O Mother, bring down thy sword."²³

Kali cea crudă și sângheroasă este privită aici în același timp drept cea care aduce alinare, un topos al protecției materne. Imaginarul religios transfigurat liric operează cu paradoxuri și antinomii. Emoția morții este evocată în toată intensitatea ei, dar acesteia i se asociază pandantul matern, experiat la fel de intens. Din suprapunerea celor două emoții ia naștere un sentiment complex, răvășitor, amintind de expresia "misterium tremendum et fascinans"²⁴ în care Rudolf Otto a sintetizat esența percepției sacralului. Pentru înțelegerea modului concret în care Kali e reprezentanta sacralului prin excelență este ilustrativă o a doua poezie:

"Oh Kali Full of Brahman! / I've searched them all / Vedas, Agamas, Puranas, / And found You: / Mahakali, Krsna, Śiva, Rama - / They're all You / My Wild-Haired One. // As Śiva, You hold a horn, / Krsna a flute, / Rama a bow, / and Kali a sword. / You're the Naked Goddess / With naked Śiva, and the passionate Lord / Robed in yellow. / Sometimes You live on burning grounds, / Sometimes at Ayodhya, and also at Gokul. / Your friends are witches and terrifying spirits. / Just as, for the sake of the young archer / You took the form of Janaki, greatest beauty, / So You do for any boy, Ma: / Become a girl. // Prasad says, / Like the snile of a beast with bared teeth / Ascertaining the nature of Brahman is impossible. / But the essence of my Goddess is Brahman, / And She lives in all forms. / The Ganges, Gaya, and Kashi / Even they are arrayed at Her feet."²⁵

Dacă în panteonul grec diferitele divinități încorporau diferite aspecte ale sacralului, iar suprapunerile apărute între acestea în perioadele mai târzii nu duc la dispariția specificității fiecărui zeu, în modul henoteist de raportare la sacru specific hinduismului clasic zeul unic venerat subsumează în el toate atributele celorlalți zei și toate formele de manifestare ale sacralului. Zeița care se situează în centrul venerației în șaktism nu e doar în egală măsură întruchiparea maternului și a morții, ci ea este și reprezentarea sacralului personal, și a celui nedefinit, și creatoare, și păstrătoare, și distrugătoare, și iubită, și fecioară, și mamă universală în același timp, întotdeauna primând una din modalitățile sale de expresie, dar niciodată în absența totală a celorlalte.

Șaktismul este cunoscut mai ales datorită legăturilor sale cu tantrismul, termen care subsumează mai multe curente de gândire și modalități de practică religioasă, cărora le este comun faptul că își propun atingerea eliberării prin unificarea polarităților, cum sunt cele dintre masculin și feminin²⁶. Tantrismul o situează pe Śakti la originea cosmosului, care se structurează în mod ierarhic, ca rezultat al transformărilor sale. Śakti apare aici în legătură cu Śiva, una din reprezentările cele mai cunoscute arătând-o dansând în picioare pe corpul lui Śiva care stă culcat. Prin poziția lui, el întruchipează ființa eternă, statică, pe fundalul căreia se desfășoară dansul nebun și înnebunitor al timpului, al devenirii²⁷. Întreaga creație și întreaga devenire a Universului sunt înțelese ca un joc între principiul static masculin și cel dinamic feminin, în care cel feminin întruchipat de Śakti e cel care se dezvoltă și dezvoltă lumea pe mai multe niveluri, de la cel spiritual până la cel grosolan material²⁸.

Ciclicitatea timpului și a etapelor existenței este o dominantă a gândirii orientale. Ea are drept consecință logică samsara, ideea transmigrației sufletelor și a reîncarnărilor succesive. Problema samsarei este prea puțin inteligibilă gândirii occidentale secularizate, care tinde să reinerpreteze reîncarnarea în sens hedonist, uitând că din perspectivă orientală imposibilitatea ieșirii din circuitul reîncarnărilor este un lucru extrem de dureros, e chintesența neputinței și a nemântuirii. Și totuși, deși religia sa îi pune în față ieșirea din circuitul reîncarnărilor ca ideal suprem, individul hindus e la fel de îndurerat ca și oricare altul la despărțirea prin moarte de un apropiat. Pentru a rămâne în zona șaktismului, am ales un text din autobiografia unui mare venerator modern al Zeiței, cunoscutul Paramahansa Yogananda, care relatează cuvintele pe care este convins că le aude din gura Zeiței în perioada de doliu de după moartea mamei sale:

Mama Divină: "Am vegheat asupra ta viață după viață, te-am mângâiat cu iubirea atâtor mame! Caută cei doi ochi negri, pierduții ochi prin care ai văzut chipul iubirii - privește-le frumusețea în ochii mei!"²⁹

Textul completează imaginea schițată mai sus a relației dintre maternul iubitor și moarte. Circuitul reîncarnărilor devine astfel succesiunea formelor de manifestare iubitoare a Zeiței prin intermediul mamelor umane, o invitație repetată

la transcenderea imediatului pentru a accede esența. A depăși problema morții înseamnă a vedea în iubirea limitată în timp a mamei iubirea eternă a Marii Mame, iar realizarea acestui deziderat deschide omului perspectiva de a se bucura de permanența sacralului și de a nu mai fi nevoit să se întoarcă pe pământ și să trăiască din nou alături de o mamă terestră care cândva la rândul ei va muri. Exercițiul repetat al vieții se aseamănă unei repetenții în plan spiritual, iar înțelegerea esenței sacre ascunse în spatele manifestărilor e o șansă oferită iar și iar de natura însăși a lucrurilor și jalonată de sacru prin mijloacele de expresie pe care le găsește potrivite pentru sine, cum sunt iubirile materne.

În viziunea śaktismului, zeița întrupează așadar maternul, dar aici acesta apare încărcat de alte conotații decât în spațiul european. Dacă în spațiul grec și în cel creștin, în care se trăiește o singură dată, maternul e înțeles ca topos al iubirii agapice, al dăruirii totale spre copil, iar femininul în general ca arhetip al dăruirii – în iubire, în conservarea familiei, în actul profesional sau în cel al sfințeniei personale; în modul de gândire oriental dominat de ideea ciclicității ritmului vieții și al morții, iubirea maternă trimite mai pregnant spre moarte, pentru ca acesteia din urmă să-i fie relativizat sensul, prin sugerarea necesității momentului distrugerii și prin asocierea în personalitatea morții a duioșiei și a protecției materne, expresii de forță ale sacralului în manifestare.

Concluzii

Iubirea maternă este, pentru toate formele religioase analizate mai sus, o oglindă a sacralului în plan mundan. Asocierea dintre matern și sacralitate e un dat, dincolo de orice contextualizare. Din sfera elementelor comune face parte și perceperea devenirii ca o caracteristică centrală a destinului umanului și chiar a mundanului în ansamblul său. Un alt element comun îl reprezintă plasarea în zona sacralului și a altor forme ale manifestării femininului, în special a fecioriei. În fiecare din aceste registre se observă însă nuanțări și dezvoltări diferite în funcție de datele primare ale respectivului cadru religios-cultural. Din sfera particularizărilor contextuale fac parte, așa cum am constatat, elementele asociate maternului: dăruire totală împinsă spre posesivitate în spațiul Greciei, duioșie și gingășie unind maternul cu thanaticul în śaktism. Dar și alte aspecte sunt distinct valorizate în funcție de context: așa sunt, de exemplu, particularitățile pe care le comportă devenirea, dar și țelul și formele de manifestare ale erosului feminin. Tot diferite sunt și modurile ancorării femininului în sacru, în modelul creștin, într-un construct plural și într-unul henoteist. Distincte în fiecare context sunt și felurile în care se răsfrâng ancorările feminine în sacru asupra situațiilor concrete ale vieții, în perspectiva samsarei sau în cea a unei unice ființări.

Note:

1. Materialul reprezintă o formă ușor modificată a prelegerii susținute în 5 octombrie 2017 în cadrul Conferinței Naționale de Antropologie "Zilele Francisc Rainer 2017", cu tema: „Antropologie și creativitate”, organizată de Institutul de Antropologie al Academiei Române și de Societatea Academică de Antropologie.
2. Josef Lukas, art: „Kreativität, V. Psychologisch”, în: Hans Dieter Betz et al., *Religion in Geschichte und Gegenwart*, ed. a IV-a revizuită, vol. IV, (Tübingen: Mohr Siebeck, 2001), 1741.
3. Relația dintre feminin și sacralitate este tematizată cu precădere în lucrări provenind din spațiul filosofiei religiilor, ca de exemplu: Catherine Clément și Julia Kristeva, *Femeia și sacralul*, (București: Albatros, 2001); sau Jean-Noel Vuarnet, *Dumnezeul femeilor*, (București: Anastasia, 1996).
4. Pentru o definire actuală, sistematică a profilului disciplinei vezi: Manfred Hutter, „Vergleichende Religionswissenschaft als Kulturwissenschaft”, în: Stephan Conermann (ed.), *Was ist Kulturwissenschaft? Zehn Antworten aus den „Kleinen Fächern“*, (Bielefeld: transcript, 2012), 175-198; sau Donald Wiebe, „Religious Studies”, în: John R. Hinnels (ed.), *The Routledge Companion to the Study of Religion*, (Londra: Routledge, 2005), 98-124.
5. Pentru detalii despre viața Sf. Parascheva vezi: Emil Kaluzniaki, *Zur älteren Paraskevalitteratur der Griechen, Slaven und Rumänen. Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse*, vol. CXLI, (Viena: in Commission bei Carl Gerold s Sohn, 1899), 1-93; sau Iulian Ștefănescu, „Viața Sfintei Parascheva cea Nouă de Matei al Mirelor”, în: *Revista istorică română*, (1933/ III, fasc. IV), 348ff. și în volumul: *Opere istorice*, (București: Imprimeria Națională, 1942), 51ff. Pentru cinstirea sfintei vezi: Milan P. Șesan, „Cinstirea Cuvioasei Parascheva”, în: *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Serie nouă, nr. XXXI, (1953/3), 130ff.
6. Dumitru Stăniloae, *Téologia dogmatică ortodoxă*, vol. 1, ed. a 2-a, (București: EIBMBOR, 1996), 241ff.
7. Idem, *Téologia dogmatică ortodoxă*, vol. 2, ed. a 2-a, (București: EIBMBOR, 1997), 7.
8. *Rugăciunea amvonului*, Liturgia Sf. Ioan Gură de Aur.
9. Karl Matthäus Woschitz, *De Homine, Existenzweisen*, (Graz: Styria, 1984), 19f.; Karl Matthäus Woschitz, *Das religiöse Gedächtnis und seine Metamorphosen*, curs predat în semestrul I al anului universitar 1998-1999 la Universitatea din Graz, Austria, suport de curs redactat de Asociația Studenților, 67f., 73f.
10. Pentru detalii vezi art: „Demetra”, în: Anna Ferrari, *Dicționar de mitologie greacă și romană*, (Iași: Polirom, 2003), 276-278.
11. Art: „Demeter”, în: Hans-K. și Susanne Lücke, *Die Götter der Griechen und Römer*, (Wiesbaden: Marix, 2007), 53-58, aici 57.
12. Art: „Artemis”, în: Ferrari, *Dicționar*, 104-106, aici 104.
13. Vezi art: „Hestia”, în: Otto Seemann, *Mythologie der Griechen und Römer*, (Hamburg: Nikol, 2015), 72-76.
14. Art: „Hestia”, în: Ferrari, *Dicționar*, p.427.

15. *Imnul Heruvic*, Liturgia Sf. Ioan Gură de Aur.
16. Apud. Fac. 18, 24-32.
17. Art. „Frauen”, în: Bowker (ed.), *Das Oxford-Lexikon*, 318-321, aici 321.
18. În prezentul studiu, grafia cuvintelor de proveniență indică a fost adaptată alfabetului european, adică s-a renunțat la folosirea tuturor diacriticilor specifice transliterației vocabularului sanskrit, cu excepția consoanei ś.
19. Catharina Kiehnle, art. „Kali”, în: Hans Dieter Betz et al., *Religion*, 753.
20. Art. „Durga”, în: Bowker (ed.), *Das Oxford-Lexikon*, 258-259, aici 258.
21. Art. „Śaktismus”, în: Bowker (ed.), *Das Oxford-Lexikon*, 866.
22. Maria-Gabriele Wosien, *Tanz. Symbole in Bewegung*, (Linz: Veritas, 1994), 56.
23. Ramprasad Sen, in: David R. Kinsley, *The Sword and the Flute. Kali and Krsna: Dark visions of the Terrible and the Sublime in Hindu Mythology*, (Oakland: University of California Press, 2000), 119-120.
24. Rudolf Otto, *Sacral*, (Cluj-Napoca: Dacia, 2002), 18ff.
25. Ramprasad Sen, in: Rachel Fell McDermott, *Singing to the Goddess. Poems to Kali and Uma from Bengal*, (Oxford: Oxford University Press, 2001), 43.
26. Vezi art. „Tantrismus”, în: Bowker (ed.), *Das Oxford-Lexikon*, 976-978.
27. Wosien, *Tanz*, 56.
28. Vezi art. „Tantrismus”, în: Bowker (ed.), *Das Oxford-Lexikon*, 977.
29. Paramahansa Yogananda, *Autobiografia unui yoghin*, (Brașov: Mix, 2007), 38.

Bibliography:

- Bowker, John (ed.). *Das Oxford-Lexikon der Weltreligionen* [The Oxford Dictionary of World Religions]. Frankfurt/Main: Fischer, 2003.
- Clément, Catherine and Julia Kristeva. *Femeia și sacral* [The Woman and the Sacred]. Bucharest: Albatros, 2001.
- Ferrari, Anna. *Dicționar de mitologie greacă și romană* [Dictionary of Greek and Roman Mythology]. Iași: Polirom, 2003.
- Hutter, Manfred. „Vergleichende Religionswissenschaft als Kulturwissenschaft” [Comparative Religious Studies as Cultural Studies]. In *Was ist Kulturwissenschaft? Zehn Antworten aus den „Kleinen Fächern”* [What are Cultural Studies? Ten Answers from the „Small Disciplines”], edited by Stephan Conermann, 175-198. Bielefeld: transcript, 2012.
- Kaluzniaki, Emil. *Žur älteren Paraskevaliteratur der Griechen, Slaven und Rumänen. Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse* [About the Old Literature on Paraskeva of the Greeks, Slavons and Romanians. Session reports of the Imperial Academy of Sciences, Philosophical-Historical Class], vol. CXXI. Viena: In Commission bei Carl Gerold s Sohn, 1899.
- Kiehnle, Catharina. „Kali.” In *Religion in Geschichte und Gegenwart* [Religion Past and Present], edited by Hans Dieter Betz et al., IVth revised edition, vol. IV. Tübingen: Mohr Siebeck, 2001.
- Kinsley, David R. *The Sword and the Flute. Kali and Krsna: Dark visions of the Terrible and the Sublime in Hindu Mythology*. Oakland: University of California Press, 2000.
- Lücke, Hans-K., and Susanne. *Die Götter der Griechen und Römer* [The Gods of the Greeks and the Romans]. Wiesbaden: Marix, 2007.
- Lukas, Josef. „Kreativität, V. Psychologisch” [Creativity, V. Psychological]. In *Religion in Geschichte und Gegenwart* [Religion Past and Present], edited by Hans Dieter Betz et al., IVth revised edition, vol. IV. Tübingen: Mohr Siebeck, 2001.
- McDermott, Rachel Fell. *Singing to the Goddess. Poems to Kali and Uma from Bengal*. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- Otto, Rudolf. *Sacral* [The Sacred]. Cluj-Napoca: Dacia, 2002.
- Seemann, Otto. *Mythologie der Griechen und Römer* [Mythology of the Greeks and the Romans]. Hamburg: Nikol, 2015.
- Stăniloae, Dumitru. *Teologia dogmatică ortodoxă* [Orthodox Dogmatic Theology], vol. 1 and vol. 2, 2nd edition. Bucharest: EIBMBOR, 1996 and 1997.
- Șesan, Milan P. „Cinstirea Cuvioasei Parascheva” [The Veneration of Saint Paraskeva]. *Mitropolia Moldovei și Sucevei* [Metropolitan Church of Moldova and Suceava], new series, nr. XXXI, (1953/3), 130-136.
- Ștefănescu, Iulian. *Opere istorice* [Historical Works]. Bucharest: Imprimeria Națională, 1942.
- Ștefănescu, Iulian. „Viața Sfintei Parascheva cea Nouă de Matei al Mirelor” [The Life of the New Saint Paraskeva by Matthew of Myrra]. *Revista istorică română*, 1933/III, fasc. IV, 347-373.
- Vuarnet, Jean-Noel. *Dumnezeul femeilor* [The God of Women]. Bucharest: Anastasia, 1996.
- Wiebe, Donald. „Religious Studies.” In *The Routledge Companion to the Study of Religion*, edited by John R. Hinnels, 98-124. London: Routledge, 2005.
- Woschitz, Karl Matthäus. *De Homine, Existenzweisen* [De Homine. Modes of Existence]. Graz: Styria, 1984.
- Woschitz, Karl Matthäus. *Das religiöse Gedächtnis und seine Metamorphosen* [Religious memory and its metamorphoses], course taught in the first semester of the 1998-1999 academic year at the University of Graz, Austria, course support written by the Students' Association.
- Wosien, Maria-Gabriele. *Tanz. Symbole in Bewegung* [Dance. Symbols in Moving]. Linz: Veritas, 1994.
- Yogananda, Paramahansa. *Autobiografia unui yoghin* [The Autobiography of a Yogi]. Brașov: Mix, 2007.